

Op weg naar vrije toegang tot wetenschappelijke publicaties

Uitgevers beweren dat auteurs niet geïnteresseerd zijn in open access en dat ze geen omzet mogen verliezen. Auteurs en bibliotheken willen het open-accessmodel zonder extra te betalen boven op de huidige forse uitgaven. Hoe kan die vicieuze cirkel worden doorbroken? Maria Heijne geeft een overzicht van de inspanningen die de wetenschappelijke wereld op dit gebied onderneemt.

Maria Heijne

In 2001 refereerde ik in SURF Cahier¹ aan een artikel in Elsevier Weekblad waarin bibliothecarissen werden afgeschilderd als boekenwurmen. Ze voerden volgens de uitgevers een marginale strijd voor meer vrijheid in het publiceren van wetenschappelijke output.

Ik voorspelde dat de boekenwurmen wel eens adders onder het gras zouden kunnen zijn. En zie: de activiteiten die vanaf 2002 zijn geïnitieerd door Stichting SURF (nu: SURFfoundation) en uitgevoerd door alle universiteitsbibliotheken in het kader van DARE (Digital Academic Repositories) hebben wel degelijk geholpen om de discussie uit de marge te halen en hoog op (inter)nationale agenda's te krijgen. Ofwel de boekenwurmen 'DAREd to bite'.

In 2004 voorspelde Leo Waaijers, destijds programmamanager van DARE, in InformatieProfessional:² 'In 2010 zal aan de bevrijde universiteiten kennis onbelemmerd circuleren'. Het is nog geen 2010 en we zien al genoeg hoopgevende ontwikkelingen die erop wijzen dat kennis op niet al te lange termijn in ieder geval 'vrij' zal circuleren. Of Waaijers' ideaal verwezenlijkt wordt, is sterk afhankelijk van de wil van alle partijen om serieus

**'De kennis die
universiteiten
genereren moet aan
de maatschappij
ten goede komen'**

elkaars belangen te respecteren en op basis daarvan samen te werken.

Waarom was DARE nodig?

Het belang van DARE is terug te voeren op de uitdagingen waarmee wetenschappelijke bibliotheken zich geconfronteerd zien. Zij willen, tegen redelijke kosten, ongelimiteerde toegang kunnen bieden tot een grote variëteit aan wetenschappelijk (bij voorkeur peer reviewed) materiaal, afkomstig van een brede range internationale uitgevers. Toegang tot dit materiaal moet zowel op als buiten de campus mogelijk zijn, inclusief dienstverlening aan alle samenwerkingsverbanden van hun wetenschappers met derden. 'Kennisvalorisatie' is belangrijk voor iedere uni-

versiteit: de kennis die zij genereren moet aan de maatschappij ten goede komen. Dit vereist minimaal dat de gepubliceerde output vrij ter beschikking staat en dat hergebruik van dit materiaal toegestaan is.

Vanaf 1999 zijn uitgevers steeds massaler digitaal gaan publiceren en liep elke bibliotheek, in de realisatie van deze wensen en met name het gebruik van elektronische content, tegen obstakels aan. Toegang tot digitaal materiaal werd contractueel beperkt tot universiteitsnetwerken en daarmee tot de campus. Samenwerkingsverbanden van universiteiten met externe partners konden feitelijk alleen 'illegaal' door de bibliotheek worden bediend. Uitgevers hanteerden een restrictief beleid ten aanzien van hergebruik van digitaal materiaal; de 'big deals' (uitgevers bieden hun hele tijdschriftenpakket voor een vaste prijs aan) die als nieuw businessmodel werden omarmd, vormden een klem op de beschikbare budgetten. Kosten-batenverhoudingen kwamen hierdoor in het gedrang en de geminimaliseerde armslag van bibliotheken leidde tot het opzeggen van gespecialiseerde tijdschriften bij kleine uitgevers zonder 'big deals'.

Illustratie: Frans Mooren

Repositories komen eraan

Via DARE startte iedere universiteit met een ‘institutioneel’ archief voor wetenschappelijke output, meestal ‘repository’ genaamd. Hierin wordt alle universitaire output – artikelen, maar ook scripties, rapporten, conferentieverlagen, beeldmateriaal, datasets – vrij toegankelijk ofwel ‘open access’ opgeslagen, bij voorkeur na ‘peer review’. Bij artikelen wordt idealiter de officiële uitgeversversie opgeslagen, bij het ontbreken van toestemming door de uitgever wordt dat de finale auteursversie die de auteur aan de uitgever heeft opgestuurd.

De repositories bieden veilige opslag (met een duurzame back-up bij de Koninklijke Bibliotheek) en werken volgens standaarden die internationale vrije toegang mogelijk maken en allerlei vormen van uitwisseling en hergebruik ondersteunen.

Grenzen opzoeken

Gedegen samenwerking tussen bibliotheken en SURF heeft ertoe geleid dat DARE in enkele jaren van de grond is getild. Er was moed voor nodig om hierbij de gren-

zen op te zoeken van wat uitgevers aan de ene kant en auteurs aan de andere kant zouden toestaan als het om respectievelijk hun ‘eigendom’ of hun ‘wetenschappelijke carrière’ ging.

De uitgevers wilden aanvankelijk weinig toestaan en bleven de manier waarop DARE werkte, afdoen als ‘gerommel in de marge’. Veel uitgevers maken inmiddels geen bezwaar meer tegen opname van de finale auteursversie in een repository, maar opnemen van hun uitgeversversie staan ze vaak nog niet toe.

De auteurs vreesden problemen met hun uitgever of bleven ervan overtuigd dat hun belang via de uitgever goed gediend

was; zij durfden daarom vaak hun medewerking niet toe te zeggen.

Door hen, vanuit de bibliotheek, te informeren over de voor- en nadelen van het huidige publicatiemodel en over hun rechten als auteursrechthebbende en door speciale diensten met het materiaal uit repositories (bijvoorbeeld publicatielijsten), raakten de auteurs overtuigd van nut en noodzaak van opname van hun materiaal in repositories.

136.000 documenten

DARE is eind 2006 als project beëindigd en binnen iedere universiteit is er een actieve repository.³ Bibliotheken hebben getoond dat zij op dit terrein voor de universiteit een belangrijke rol kunnen spelen en het is duidelijk dat DARE hun geleverd heeft wat ze graag willen: vrije toegankelijkheid van materiaal zodat ze ál hun klanten op goede wijze kunnen bedienen.

DAREnet, de overkoepelende toegang tot de repositories, is per 1 januari 2007 door SURFfoundation overgedragen aan de KNAW en bevat (oktober 2007) 136.000 documenten.

Op de agenda

Nederland liep met DARE voorop in Europa en ook wereldwijd.⁴ Met een gedegen promotiecampagne en speciale projecten als ‘Keur der Wetenschap’ om vooraanstaande wetenschappers te ‘verleiden’ mee te doen en ‘Promise of Science’ om jonge researchers aan te trekken door hun proefschriften op te slaan en daarmee te promoten, genereerde SURF veel aandacht voor DARE.

DARE heeft ervoor gezorgd dat publiceren in open access op de agenda’s van

Gouden en groene route

Als een artikel niet in een van origine open-access tijdschrift wordt gepubliceerd, bestaan er twee routes – die elkaar overigens niet uitsluiten – om alsnog open access tot stand te brengen:

- de ‘groene’ route: publicatie van de (auteursversie van) artikelen via repositories;
- de ‘gouden’ route: de auteur of instelling betaalt een bedrag aan de (commerciële) uitgever om het materiaal direct bij publicatie ‘open’ te zetten: pay-to-publish.

wetenschappelijke instellingen is gekomen. Inmiddels hebben alle Nederlandse universiteiten de 'Berlin Declaration'⁵ ondertekend, waarmee ze vrije toegang tot wetenschappelijke resultaten onderschrijven.

Het succes van DARE en soortgelijke initiatieven elders heeft open toegang tot materiaal vergemakkelijkt. Zeker bij nieuwe onderwerpsgebieden die in het officiële publicatiecircuit nog onderbelicht zijn. Ook passen ruim 2800 voornamelijk not for profit tijdschriften het open-accessmodel toe, zo blijkt uit de Directory of Open Access Journals.⁶

Inmiddels is onderzocht⁷ welke invloed open access heeft op het citeergedrag van wetenschappers. Wetenschap ontwikkelt sneller bij open access, omdat artikelen steeds sneller worden geciteerd.

Overheidsorganisaties en private instellingen (vooral in UK en VS) die wetenschappelijk onderzoek financieel ondersteunen, stellen steeds vaker de eis dat de publicaties uit dergelijk onderzoek vrij toegankelijk zijn. In de VS wordt dat nu zelfs bij wet voorgesteld. Binnen de EU wordt hierover (positief) nagedacht. SURFfoundation was begin 2007 een van de initiatiefnemers tot een petitie die van de Europese Commissie vraagt om voortaan alle publicaties die met EU-geld worden gerealiseerd, binnen een bepaalde periode in open-accessarchieven op te nemen. Inmiddels zijn ruim 26.000 handtekeningen verzameld.⁸

Obstakels

Helaas zijn er ook minder positieve ontwikkelingen, waardoor bibliotheken nog steeds obstakels tegenkomen, met name bij materiaal van commerciële uitgevers. Het abonnementsmodel annex 'big deal' is nog steeds in zwang: open access is daarbij een extra optie, met kosten voor auteur en/of instelling. En open access is (nog) geen oplossing voor de dreigende teloorgang van de kleine en gespecialiseerde uitgever.

Maar bijzonder is het 'tegengif' dat met name STM (Science, Technology, Medicine) uitgevers toedienen als reactie op de 'slangenbeetjes' van de bibliothecarissen. Zij hebben begin 2007 een scherpe PR-campagne ingezet,⁹ als reactie op de eerder genoemde petitie aan de EU. In september gevolgd door de lancering van

'Wetenschap ontwikkelt sneller bij open access, omdat artikelen steeds sneller worden geciteerd'

PRISM: Partnership for Research Integrity in Science and Medicine¹⁰ 'om beleid te bepleiten waarmee kwaliteit, integriteit en levensvatbaarheid van peer-reviewed tijdschriften wordt verzekerd'. PRISM is bezorgd over de mogelijke onbedoelde gevolgen van de, in hun ogen, ongefundeerde eis van de (Amerikaanse) overheid om met publiek geld tot stand gekomen wetenschappelijke resultaten in open access te publiceren. In feite zeggen ze dat peer review en open access niet samen kunnen gaan. The New Scientist van 20 september jl.¹¹ betitelt PRISM dan ook als een oorlogsverklaring van de uitgevers tegen open access.

Toekomstvast publicatiemodel

Vigerende en gewenste publicatiemodellen zijn cruciaal in de stellingname bij zowel uitgevers als bibliotheken/universiteiten. Yale University's science and medicine libraries maakte onlangs bekend¹² dat zij zich de publicatiebijdrage voor een auteur in BioMed (een van de eerste commerciële open-accessuitgeverijen) niet meer kan permitteren. Yale ondersteunt het principe van open access, maar alleen bij een toekomstvast

(= betaalbaar) publicatiemodel.

Toekomstvast betekent bij commerciële uitgeverijen behoud van de omzet die zij nu in hun 'toll-access' wereld hebben. Getuige de reactie van BioMed:¹³ de wetenschap moet ervan overtuigd worden dat men zelf voor publiceren moet betalen – hetzelfde totaalbedrag dat nu omgaat in abonnementen.

De meeste uitgevers hanteren nu een dubbel model: abonnementen (bij bibliotheken) met daarnaast de keus aan de auteur om een artikel (tegen extra kosten, oplopend tot zo'n 2500 euro per artikel) in open access te zetten. De totale inkomsten mogen niet afnemen bij introductie van open access. Maar inmiddels zijn er uitgevers die aantonen dat dit niet het geval hoeft te zijn. Swan¹⁴ betoogt dat de abonnementen van American Physical Society en Institute of Physics niet zijn teruggelopen, terwijl veel artikelen als preprint in arXiv (archief bij Cornell University) zijn gepubliceerd. Ook het tijdschrift Cell Biology (American Society for Cell Biology)¹⁵ heeft dat recent nog eens laten zien. Zij voorzien in open access na een korte embargoperiode.

Open Access Wiki

In Delft is tijdens een symposium¹⁶ in april 2007 het dilemma aan de orde gesteld: brengen nieuwe publicatiemodellen ons (bibliotheken en uitgevers) in een spagaat of kunnen we een pas-de-deux dansen?

Uitgevers waren positief over dat laatste, maar ook hier alleen bij gelijkblijvende omzet. Ook zeiden ze dat auteurs niet geïnteresseerd lijken in open access, want de mogelijkheid is er en ze maken er geen gebruik van. En juist daar kunnen en (naar mijn mening) moeten we als universiteitsbibliotheken krachtig optreden.¹⁷ Goede informatievoorziening over de problematiek is daarbij een belangrijke voorwaarde. Daarom heeft de Bibliotheek TU Delft een Open Access Wiki ingericht,¹⁸ waarin de ontwikkelingen worden bijgehouden en waar iedere geïnteresseerde ook zelf bijdragen kan leveren aan het onderwerp.

We moeten uit de spagaat komen met enerzijds uitgevers die stellen dat auteurs niet geïnteresseerd zijn én dat ze geen omzet mogen verliezen (met het financiële risico bij de klant) en anderzijds auteurs

en bibliotheken die het open model wel willen, maar zonder extra te betalen boven de huidige forse uitgaven.

Experiment met Springer

Als doorbraak in de dreigende vicieuze cirkel heeft het Samenwerkingsverband van Universiteitsbibliotheken en Koninklijke Bibliotheek (UKB) het initiatief genomen om met uitgever Springer een experiment aan te gaan. In juni 2007 is een pilot gestart, waarbij de Nederlandse universitaire auteurs (circa 1000) zonder bijbetaling hun artikelen in het Springer Open Choice-programma mogen publiceren. De licentie die UKB heeft met Springer dekt dit financieel af. Op dit moment wordt onderhandeld over voortzetting voor de jaren 2008-2010.

Doel is om auteurs ervaring op te laten doen met het publiceren via open access in de door hen gewenste tijdschriften; maar ook om het pay-to-publishmodel op economische haalbaarheid te toetsen, waarbij de gevolgen voor alle belanghebbenden in het wetenschappelijke publicatieproces in kaart worden gebracht.

UKB is de eerste partij die dit experiment met een uitgever aangegaan is. In oktober 2007 werd door Peter Suber, expert op het terrein van open access, een soortgelijk model voorgesteld om de overgang van een hybride naar een volledig open-accesssysteem te vergemakkelijken. Hij noemt het 'journal flipping': zet uitgeverfondsen in één klap om van het abonnementsmodel naar 'open access', waarbij de gelden die een instelling al betaalt niet meer dienen voor het lezersabonnement maar voor een 'afkoopsom voor publicatiekosten'.¹⁹

Licentie om te publiceren

Een ander initiatief is de 'Licentie om te publiceren' waarvoor SURFfoundation en JISC (UK) zich inspannen.²⁰ Het is een hulpmiddel voor wetenschappelijke auteurs om bij het publiceren (in tijdschriften met een abonnementsmodel) goede afspraken te maken met een uitgever. De bibliotheek moet hier bekendheid aan geven. De licentie regelt dat de auteur:

> de uitgever toestemming verleent tot commerciële activiteiten met zijn publicatie;

> het recht behoudt om de uitgeversversie van publicatie te verveelvoudigen, te hergebruiken en te publiceren in de repository van de instelling;

> een embargo handhaaft van zes maanden voor publicatie in de repository, waardoor de uitgever het artikel kan exploiteren.

Daarnaast heeft SURF een auteursrechtensite ingericht om kennis over rechten te bundelen.²¹

Vertrouwen en samenwerken

Het zijn al dit soort ideeën die verdere uitwerking verdienen en waarbij betrokken partijen in het publicatiemodel met elkaar samenwerken in een harmoniemodel in plaats van het conflictmodel waar uitgevers nu op aan lijken te koersen.

Bibliotheken moeten voorts investeren in heldere structuren bij financiering van de huidige wetenschappelijke communicatie en mogelijkheden voor toekomstige financiering voorbereiden. Als er verschuivingen moeten plaatsvinden in de financieringsstructuur, zullen bibliotheken daar stappen in moeten zetten, aangezien zij daarin nu de belangrijkste stakeholder zijn.

Uitgevers op hun beurt moeten investeren in businessmodellen die rekening houden met de reeds forse investeringen in het abonnementenmodel; en modellen die uitgevers met een gespecialiseerde aanbod bestaansrecht garanderen.

Ik pleit er daarom voor dat, op basis van bovengenoemde projecten, de toenadering tussen uitgevers en bibliotheken sterker wordt en dat we met elkaar de best mogelijke modellen uitwerken. Samen kunnen we ervoor zorgen dat alle stakeholders (ook auteurs en bestuurders/managers) deel worden van het plaatje. Het gaat tenslotte om belangen van auteur, bibliotheek en uitgever die cruciaal zijn voor het vooruit helpen van de wetenschap.

Kortom: investeer in vertrouwen en verzeker daarmee de belangen van alle betrokken partijen! <

Met dank aan Just de Leeuwe, beleidsmedewerker Bibliotheek TU Delft

Maria Heijne is bibliothecaris van de Technische Universiteit Delft.

Noten

- 1 Heijne, M.A.M. Boekenwormen of adders onder het gras. *SURF Cahier* 2001, 30 (November).
- 2 Waaijers, L. Van 'Library' naar 'Libratory'. *Informatie Professional* 8(2004) 10(oktober) p.20-23.
- 3 Waaijers, L. Open access to research results and Teaching Material: The DARE programme, 2003-06. *Ariadne*. www.ariadne.ac.uk/issue53/waijers.
- 4 Westrienen, G. van and C.A. Lynch. Academic Institutional Repositories; Deployment Status in 13 Nations as of Mid 2005. *D-Lib magazine*, 11 (2005) 9(September). www.dlib.org/dlib/september05/westrienen/09westrienen.html.
- 5 Berlin Declaration: oa.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html.
- 6 Directory of open Access Journal (DOAJ): www.doaj.org.
- 7 Swan, A. Open access and the progress of Science. *American Scientist Online*, May-June 2007. www.americanscientist.org/template/AssetDetail/assetid/55131.
- 8 EU petitie: www.ec-petition.eu.
- 9 Giles, J. PR's 'pit bull' takes on open access. *Nature* vol.445, 25 January 2007. www.nature.com/nature/journal/v445/n7126/pdf/445347a.pdf.
- 10 PRISM: www.prismcoalition.org.
- 11 Giles, J. Publishers prepare for war over open access. www.newscientist.com/blog/shortsharpscience/2007/09/publishers-prepare-for-war-over-open.html.
- 12 Okerson, A. Library drops BioMed Central's open Access membership. *Sci-Lib weblog - Science Library Weblog*, August 03, 2007. www2.library.yale.edu/movabletype/scilib/archive/2007/08/library_drops_b_1.html.
- 13 Yale and open access publishing - a response fro BioMed Central; *BioMed Central Blog*, Aug.07, 2007. blogs.openaccesscentral.com/blogs/bmcblog/entry/yale_and_open_access_publishing
- 14 Swan, A. *Open access self-archiving: An introduction*. Truro, Key Perspectives Ltd, 2005. eprints.ecs.soton.ac.uk/11006/01/jiscsum.pdf.
- 15 American Society for Cell Biology www.ascb.org/index.cfm?navid=121&id=1967&rcode=nws3.
- 16 *Open Access: spagaat of pas-de-deux? Over toegankelijkheid en kosten van digitale wetenschappelijke informatie*. Symposium Bibliotheek TU Delft, april 2007. www.library.tudelft.nl/ws/library/organization/symposium/index.htm#P9_449.
- 17 Turtle, E.C. and M.P. Courtois. Scholarly Communication: Science Librarians as Advocates for Change. In: *Issues in Science and Technology Librarianship*, Summer 2007, www.istl.org/07-summer/article2.html.
- 18 Open access wiki: openaccess.wetpaint.com.
- 19 Suber, P. *Flipping a journal to open access*. October 2007. www.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/10-02-07.htm.
- 20 Licentie om te publiceren/Licence to publish: www.surf.nl.
- 21 SURF auteursrechtensite: www.surfoundation.nl/auteursrecht.